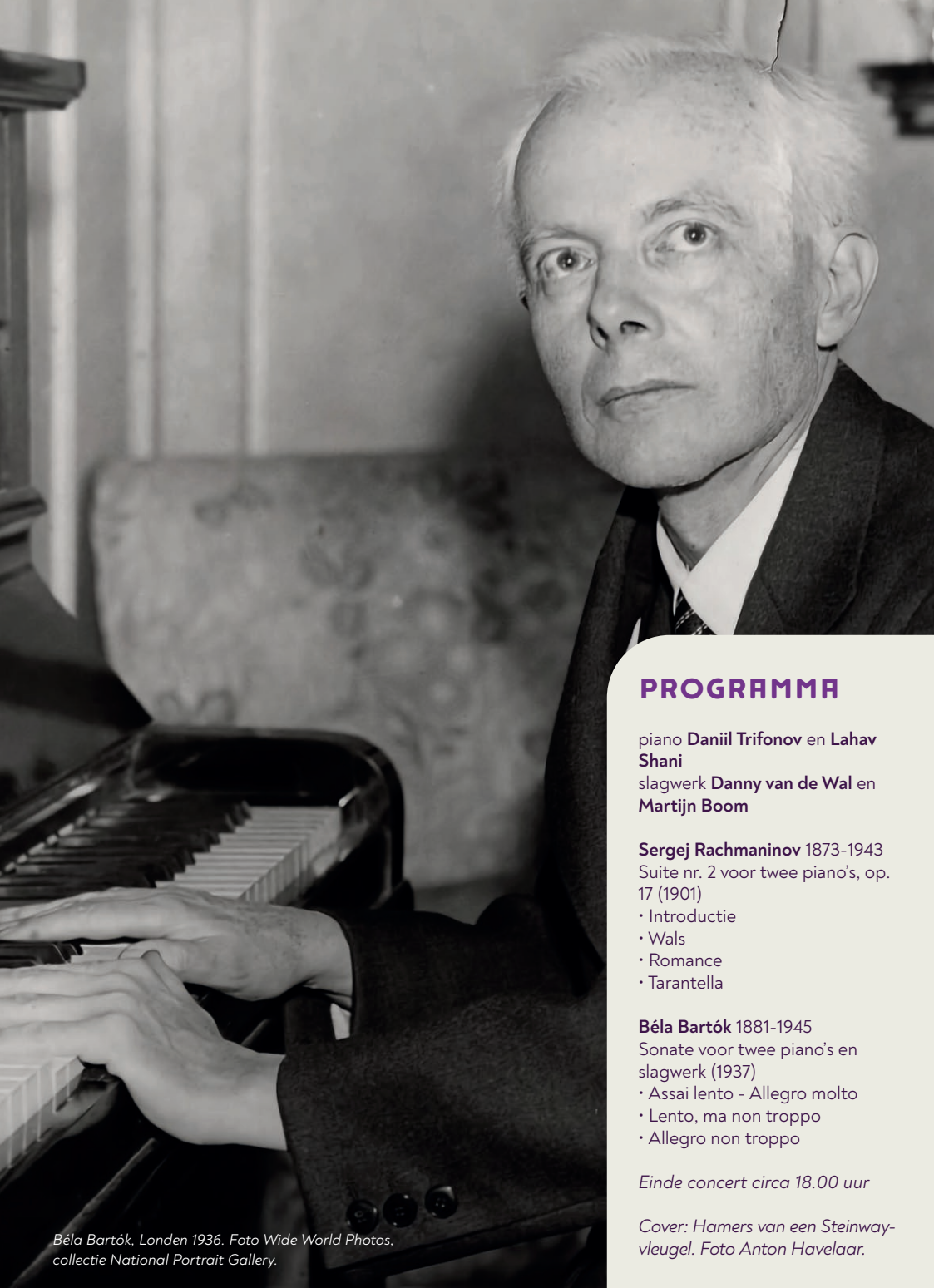

Concerttoelichting

Rush Hour Concert

vr 9 juni 2023 • 17.00 uur

Béla Bartók, Londen 1936. Foto Wide World Photos, collectie National Portrait Gallery.

PROGRAMMA

piano **Daniil Trifonov** en **Lahav Shani**
slagwerk **Danny van de Wal** en **Martijn Boom**

Sergej Rachmaninov 1873-1943
Suite nr. 2 voor twee piano's, op. 17 (1901)

- Introductie
- Wals
- Romance
- Tarantella

Béla Bartók 1881-1945
Sonate voor twee piano's en slagwerk (1937)

- Assai lento - Allegro molto
- Lento, ma non troppo
- Allegro non troppo

Einde concert circa 18.00 uur

Cover: Hamers van een Steinway-vleugel. Foto Anton Havelaar.

Eerherstel

Sergej Rachmaninov moest in de herfst van zijn leven vaststellen dat de wereld hem steeds meer als een achterhaald componist ging zien. Béla Bartók begon juist kort voor zijn dood pas de erkenning te krijgen die hij al lang verdiende. Tegenwoordig worden beiden tot de allergrootsten gerekend. Rechtvaardigheid: soms laat ze even op zich wachten.

Bij klassieke muziek is nooit iemand te oud, en de grote jubilaris van dit jaar is Sergej Rachmaninov: honderdvijftig jaar jong en pas sinds relatief kort écht serieus genomen. Lange tijd werd hij door recensenten en zelfs musicologen afgedaan als een kitschcomponist, een romantisch fossiel in een nieuwe tijd. Door de Oktoberrevolutie van 1917 was Rachmaninov vanuit het oude Rusland naar het moderne New York gekatapulteerd, met een abruptheid die zijn componeerstijl niet kon bijbenen. Daar kon hij zelf natuurlijk ook niks aan doen. In Amerika genoot hij van technologische innovaties en pionierde hij met plaatopnames van zijn pianospel, maar tezelfdertijd verzuchtte hij: 'Ik kan de oude componeertrant niet loslaten en de nieuwe niet aanleren. Ik heb enorm mijn best gedaan om me in te leven in het hedendaagse componeren, maar het ligt me niet.' Wel werd hij nog altijd gewaardeerd als pianist - zozeer zelfs dat hij door zijn hectische concertagenda nauwelijks nog aan componeren toe kwam en dus ook geen tijd had zijn schrijfwijze te verjagen.

Piano-orgie

Misschien komt het omdat de naoorlogse wederopbouw steeds verder achter ons ligt - een tijd waarin de sloophamer over vrijwel alles ging - of omdat het tegenwoordige concertpubliek grotendeels is opgegroeid met popmuziek waarin sowieso veel minder stijlvoorschriften gelden, maar Rachmaninovs 'ouderwetsheden' is tegenwoordig geen issue meer. Wat telt is dat hij volstrekt oorspronkelijk was en een eigen, zeer herkenbare stijl had. Die wordt vaak herkend als 'typisch Russisch', maar de Tweede suite voor twee piano's uit

Bartók zocht geen gepolijst klankbeeld, maar de puurheid van authentieke folklore

1901 bevat invloeden van Liszt, Chopin en Schumann, alsmede een oer-Italiaanse tarantella als slotdeel. Bovenal hoor je hoe dicht de jonge Rachmaninov nog

bij zijn idool Tsjaikovski stond - ook een Rus die zijn inspiratie deels uit diverse Europese landen betrok.

Rachmaninov herstelde rond de eeuwwisseling van een depressie die hem belette te componeren. Deze suite is de eerste opbrengst daarvan, gelijktijdig gecomponeerd met het Tweede pianoconcert, dat hem wereldfaam zou brengen.

'Ik zit weer vol nieuwe ideeën, meer dan ik in het concert kwijt kan,' verklaarde hij. Het enthousiasme van die woorden spat ook van de suite af: geen duidelijker bewijs dat Rachmaninovs palet meer omvatte dan spreekwoordelijke Slavische melancholie. En het werk is een ware orgie van pianoklank, waarin de innige relatie tussen componist en instrument in elke noot hoorbaar is.

Miskend genie

Al in de eerste seconden van Béla Bartóks Sonate voor twee piano's en slagwerk kun je de maker herkennen: de alarmerende klanken zouden het uitstekend doen in een horrorfilm, en dat geldt voor heel wat passages uit zijn oeuvre. Regisseur Stanley Kubrick maakte dan ook gretig gebruik van Bartóks spannendste muziek in de cultklassieker *The Shining*. Maar Bartók schreef ook de vriendelijke *Roemeense dansen* en het neoklassieke *Derde pianoconcert*, en die geven weer een heel ander beeld van hem als componist. Zijn werk is divers en contrastrijk - en dat hoeft niet te verbazen, want het ontstond in

Agenda

vr 9 juni 2023 • 20.15 uur

zo 11 juni 2023 • 14.15 uur

dirigent **Lahav Shani**

piano **Daniil Trifonov**

Copland Fanfare for the Common Man

Gershwin Pianoconcert

Tsjaikovski Zesde symfonie
'Pathétique'

vr 8 september 2023

20.15 uur

dirigent **Manoj Kamps**

sopraan **Katherine Dain**

zang **Diamanda La Berge Dramm**

Van Veldhuizen unde imber et ignes

Debussy Prélude à l'après-midi
d'un faune

Debussy Uit Nocturnes: Fêtes

Björk Songs

Sondheim Songs

vr 15 september 2023

20.30 uur

dirigent **Tarmo Peltokoski**

viol **Simone Lamsma**

Hermann Vertigo: suite

Korngold Violconcert

Williams Star Wars: suite

zo 17 september 2023

14.15 uur

dirigent **Tarmo Peltokoski**

viol **Simone Lamsma**

Hermann Vertigo: suite

Korngold Violconcert

Wagner Tannhäuser: Overture en
Venusberg-muziek

Kodály Dansen van Galanta

Doornroosje (4+)

zo 14 september 2023

13.25 en 15.15 uur

dirigent **Bertie Baigent**

regie en tekst **Lotte van Dijk**

filmanimatie **Camille Scherrer**

Tsjaikovski Doornroosje (delen)

een van de turbulentste periodes uit de Europese geschiedenis. Bartók zag een wereldoorlog voorbijkomen en een volgende opdoemen. Intussen volgde hij de snelle muzikale ontwikkelingen in Europa, al drongen die met enige vertraging tot zijn Hongaarse thuisbasis door. Tussen de andere grote muziekvernieuwers heeft Bartók een wat afwijkende plaats. Hij maakte geen school zoals Arnold Schönberg, hij had niet de aalbaarheid van Debussy en evenmin het kameleontische aanpassingsvermogen van Stravinsky. Zijn originaliteit werd lange tijd onderschat; brede erkenning voor zijn muziek begon zich pas af te tekenen na zijn dood.

Schuren en beuken

Hoe gevarieerd ook, Bartóks composities hebben in elk geval één ding gemeen: hun relatie met volksmuziek. Dat is niks nieuws; in de negentiende eeuw was folkloristische inspiratie eerder regel dan uitzondering en toen Bartók ten tonele verscheen was de mode al op haar retour. Maar Bartók was de eerste die volksmuziek op wetenschappelijke basis onderzocht, samen met zijn collega Zoltán Kodály. De oeroude boerendansen die hij aantrof in uithoeken van Hongarije, Bulgarije en Roemenië bleken net zo rijk en gevarieerd als de westerse kunstmuziek. Die traditionele volksmuziek-elementen vermengde hij in zijn composities met moderne compositietechnieken. Dat leverde originele, maar ook 'dwarse' muziek op, vol schurende klanken en beukende ritmes. Bartók zocht geen gepolijst klankbeeld, maar de puurheid van die authentieke folklore. Opmerkelijk genoeg was

muziek voor hem meer een middel dan een doel. Zijn drijfveer was het aantonen van culturele verwantschappen tussen Balkanvolkeren die elkaar voortdurend de hersens insloegen. Die missie werd hem in het nationalistische Hongarije niet in dank afgenomen; de autoriteiten werkten de componist openlijk tegen.

Spanning en ontlading

In de loop van de jaren dertig volgde Bartók vanuit Hongarije de opkomst van nazi-Duitsland met grote bezorgdheid. Nog stuitender vond hij de openlijke steun van zijn eigen land aan het Hitler-regime. De sfeer van angst en dreiging, toch al één van zijn stijlkenmerken, is prominent aanwezig in de composities uit die periode en kenmerkt ook delen uit de hier gespeelde sonate. De ongewone bezetting paste Bartók als een handschoen. Hij was meer ritmicus dan melodicus, zoals uit de veelal percussieve klank van zijn solo-pianowerken blijkt. Met de combinatie van piano en slagwerk had hij al geëxperimenteerd in zijn twee eerste pianoconcerten. In dit werk koppelt hij twee piano's aan pauken, trommels, xylofoon, bekkens, triangel en gong. De eerste twee delen weerspiegelen duidelijk de vele spanningen die Bartók in 1937 ervoer. Maar de Finale - met in de xylofoonpartij een vrolijke toespeling op Beethovens *Contredanses* - is uitbundig en getuigt van Bartóks fundamentele optimisme. Helaas zag hij het niet beloond. Bartók week in 1940 gedepriemeerd uit naar Amerika, waar hij vijf jaar later in armoede stierf.

Michiel Cleij